

พุทธวิธีใช้ภาษาการสื่อสาร

Buddhist method used to communication language

ประยูร แสงใส
Prayoon Sangsai
ศิริรัตน์ ประศรี
Sirorat Prasri
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus
E-mail: prayoon0810605934@gmail.com

Received: 19 April 2023; Revised: 27 April 2023; Accepted: 27 April 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธวิธีใช้ภาษาการสื่อสารในพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาในการสื่อสารหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2 ลักษณะ คือ (1) การใช้ภาษาแบบทางการ คือ ภาษาที่พวกพราหมณ์ใช้กันอยู่ในสมัยนั้น แต่พระองค์จะให้ความหมายใหม่ โดยทรงมุ่งเน้นความหมายแบบความจริงตามกฎของธรรม เช่น คำว่า อริยะ ความหมายเดิมคือ ลูกของพระพรหม ซึ่งหมายถึงผู้บริสุทธิ์ ผู้ประเสริฐ ความหมายแบบนี้ทำให้พราหมณ์หลงตนเองว่าประเสริฐเพียงวรรณะเดียว วรรณะอื่นต่ำกว่าตน ซึ่งจัดว่าเป็นความหมายที่มีฐานการกิเลสหรือความหลงนั่นเอง ส่วนความหมายใหม่คือความจริงของชีวิต ประเสริฐเพราะหมดจากความทุกข์ทั้งหลาย ไม่ใช่เพราะถูกกำหนดให้ประเสริฐมาแต่กำเนิดตามที่ความเข้าใจของพราหมณ์ (2) การใช้ภาษาเชิงเนื้อหา เป็นภาษาที่เปลี่ยนแปลงตามบริบท ขึ้นอยู่กับผู้พูดเป็นหลักว่าจะสื่ออย่างไรให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ เช่น พระองค์ตรัสกับโจรองคุลิมาลาว่า “เราหยุดแล้ว แต่ท่านยังไม่หยุด” ซึ่งมีความหมายที่แท้จริงว่า “เราหยุดจากการทำชั่ว แต่ท่านยังไม่หยุด ยังคิดจะฆ่าอีก” เสน่ห์ของภาษาประเภทนี้คือทำให้ผู้ฟังเกิดความสงสัย ตีความ และสื่อสารต่อกันก่อนที่จะได้คำตอบที่ถูกต้องตามความหมายของผู้สื่อ

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การสื่อสาร, พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to study the Buddhist way of using language to communicate in Buddhism. It was found that the Lord Buddha used two types of language to communicate or propagate Buddhism: (1) The formal use of language is the language used by Brahmins in those days. But He will give new meaning, by focusing on the meaning of truth according to the rules of dharma, such as the word Ariya, the original meaning is child of Brahma which means pure, noble. Other castes below him which is classified as a meaning that has a base of passion or delusion The new meaning is the truth of life. Sublime because it is free from all suffering not because it was innately destined to be sublime, according to Brahman's understanding; (2) The use of content-oriented language It is a language that changes

according to context. It mainly depends on the speaker how to communicate appropriately to the situation “I stopped from doing evil, but you haven't stopped Still thinking about killing again”. The charm of this type of language is that it makes the listener wonder, interpret and communicate before getting the correct answer according to the meaning of the media person.

Keywords: Buddhist method, communication, Buddhism

บทนำ

มนุษย์มีวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดมายาวนาน มนุษย์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ คาดว่าเกิดก่อนเมื่อ ค.ศ. 35,000 ปี ได้สื่อแสดงความคิด ความอ่านความรู้สึกออกมาทางสัญลักษณ์และมีภาษาเป็นพื้นฐานในการคิด การแสดงออก ทำให้ผู้อื่นได้รับรู้ถึงความรู้สึกภายในความคิด (กาญจนา แก้วเทพ, 2543) ตลอดถึงทัศนคติของคนอื่นว่าคิดอย่างไรและมีกระบวนการคิดอย่างไร ตัดสินอย่างไร ในกระบวนการสื่อสาร สื่ออย่างไร การสื่อสาร การพูด การแสดงความรู้สึก ความคิดออกมา นั่นคือการสะท้อนให้เห็นถึงเบื้องลึกในความคิด ความอ่าน และการลำดับเรียบเรียงมาเป็นสัญลักษณ์ที่เรียกว่า ภาษา โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “สื่อ” ที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจออกมาให้ผู้อื่นรู้ แต่ทว่าในสังคมไทยในปัจจุบัน มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมต่างๆ ได้แผ่ปกคลุมด้านความคิด ความอ่านและพฤติกรรมของคนไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่อิงต่างชาติมากขึ้น ฉะนั้น พฤติกรรมที่แสดงมาจึงถูกวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลครอบงำ เป็นเหตุให้การสื่อสารกันระหว่างกันแต่เดิมเปลี่ยนไป เกิดการลอกเลียนแบบต่างชาติมากขึ้น โดยขาดจิตสำนึกถึงผลกระทบต่อความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ในครั้งพุทธกาล การเผยแผ่พระธรรมคำสอนได้เริ่มขึ้นจากพุทธกิจของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่ธรรมจึงเกิดจากพระโอษฐ์ของพระองค์โดยตรง จึงมีสาวกมากมายที่ฟังธรรมของพระองค์แล้วบรรลุธรรม ในขณะเดียวกันใครก็ตามที่มีปัญหาหลักธรรมข้อโต้แย้ง หลักการ วิธีหรือแม้แต่หลักคำสอน จะเข้าเฝ้าทูลถามพระองค์ และด้วยพระปัญญาของพระองค์ท่าน ผู้คนจึงอยากยุดิข้อข้องใจ และข้อสงสัยมากมายกับพระองค์ ดังนั้น จะเห็นว่าการตอบของพระองค์จึงเป็นข้อยุติ เป็นการตรัสที่เต็มไปด้วยสารธรรม แม้สาวกที่อยู่ไกลก็ไม่กล้าตอบบางประเด็นได้ จึงพามาเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อให้ตรัสเรื่องที่สงสัยนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว สาวกทั้งหลายอาศัยหลักธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสนั้น เป็นตัวแทนของพระองค์โดยอาศัยการจดจำ การท่องจำ เรียกว่า “มุขปาฐะ” (Oral Tradition) จนกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันมายาวนานเรียกว่า การสื่อสารผ่านการท่องจำในตัวบุคคลนั่นเอง หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานหลายร้อยปี สาวกได้สืบทอดการท่องจำเช่นนี้มาเรื่อยๆ โดยการกลั่นกรองการทำสังคายนาหลายครั้ง ดังนั้นการสื่อสารเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการรักษาและสืบทอดความเชื่อหรือคำสอนทางศาสนาซึ่งเป็นค่านิยมหลักทางด้านจิตวิญญาณในการดำเนินชีวิตของคนไทยการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและเหล่าพุทธบริษัท 4 นั้นทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ยาวนาน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากที่จะต้องทราบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มีความสำคัญอย่างไร มีวิวัฒนาการอย่างไร และในแง่มุมด้านการสื่อสารนั้น มีการปรับปรุงพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยอย่างไร จึงทำให้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาสามารถดำรงคงมั่นอยู่ในสังคมไทยได้นานเช่นนี้

ดังนั้น เวลาพูดหรือสนทนากัน จึงไม่สามารถสื่อสารกันได้อย่างตรงเจตนากันและกัน เพราะมีเนื้อหาและเจตนาแอบแฝงอยู่ภายในใจ โดยเฉพาะภาษาทางศาสนา ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจในหลักภาษา และความหมายก่อนสื่อสาร ภาษาธรรมะที่คนไทยได้ฟังนั้น มีหลายคำที่ซ้ำซ้อนกับภาษาที่คนทั่วไปใช้แต่แปลกันคนละทาง

(ความหมาย) โดยมากใช้ในความหมายทางรูปธรรม ส่วนภาษาธรรมะกลับใช้ในทางนามธรรม (เดือน คำดี, 2545) ในปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าด้านสื่อต่าง ๆ พัฒนาขึ้น วัฒนธรรมต่างประเทศแผ่เข้ามา จึงมีผลในการเลียนแบบ การสื่อสารของผู้คนหรือใช้ภาษาต่างประเทศมาปนกับภาษาไทยมากขึ้น และกลับถือกันว่าโก้ เก๋ เท่ มีความทันสมัย จึงส่งผลให้เกิดผลต่อการเผยแผ่ความหมายของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสั่งสอนของพระสงฆ์ เพราะคนฟังไม่เข้าใจในภาษาธรรมะหรือภาษาพระ คนเราไม่เข้าใจธรรมะก็เพราะว่าภาษาเป็นอุปสรรค แม้จะได้ยินได้ฟังมาจากท่านผู้รู้แต่ไม่สามารถเข้าใจลึกซึ้ง ท่านมองว่า ภาษามี 2 ระดับคือ ภาษาโลก และภาษาธรรมะ ภาษาโลก คือ ภาษาคน เป็นภาษาของคนที่ไม่รู้ธรรมะ พูดกันอยู่ตามประสาคนที่ไม่รู้ธรรมะ ส่วนภาษาธรรมะคือ ภาษาเหมือนกันแต่ว่าเห็นธรรมะในส่วนลึกหรือเห็นธรรมะที่แท้จริง สื่อออกมาด้วยความรู้สึกตรงตามความเป็นจริง ท่านขยายภาษาทั้งสองตามภาษาสมัยใหม่ คือ ภาษาโลกหรือภาษาคน คือ เป็นภาษาทาง Physics ที่เป็นเพียงวัตถุ คือ Physical way of Speaking. ส่วนภาษาธรรมะคือ ภาษาที่เป็น Meta-physics คือ อยู่เหนือโลก มีวิธีพูดเป็น Meta-Physical way of Speaking (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

จากคุณลักษณะดังกล่าวที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเป็นวิธีการและลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้งอกงามในจิตใจของมวลมนุษย์ได้อย่างดี ซึ่งทำให้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ดำรงอยู่มาได้นานตราบเท่าอายุ 2562 ปี นับตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลนั้น เหล่าบรรดาพุทธสาวกบรรลุธรรมได้ง่าย เพราะอยู่ในภาวะที่เข้าถึงธรรมชาติและความจริงของชีวิตได้ดี แต่เนื่องในภาวะการณ์ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยวัตถุนิยมและความพลวัตรของสังคมที่มีความสลับซับซ้อนด้วยโลกียวิสัยมากมาย จึงทำให้มนุษย์เรานั้นสนใจในเรื่องกระแสที่เป็นโลกียวิสัยมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้เกิดการละเลยทางด้านการศึกษาฝึกฝนอบรมจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในความเป็นมนุษย์ไป แต่กลับไปหมกมุ่นหลงใหลในความเป็นวัตถุนิยมที่เจอไปด้วยกิเลสตัณหา ซึ่งพาใจให้หม่นหมอง จนทำให้คุณค่าและคุณธรรมทางจิตใจที่ดีงามลดน้อยถอยลงไป นี่คือ ปัญหาในการสื่อสารของสังคมยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะชาวพุทธในสมัยปัจจุบัน

บทความนี้ผู้เขียนต้องการศึกษาและนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคการใช้ภาษาของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่ธรรมะที่ได้พระองค์ได้ทรงค้นพบและนำมาสั่งสอนไว้นานแล้ว ตลอดจนผลลัพธ์หรือความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ที่มีการใช้ภาษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง

ความหมายการสื่อสารการสื่อสาร

การสื่อสาร ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Communication แปลความเป็นภาษาไทยและใช้กัน หลายคำ เช่น การติดต่อสื่อสาร การสื่อความหมาย การสื่อสาร ถ้าแปลตามรูปศัพท์เดิม การสื่อสาร หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งสร้างความร่วมมือหรือคล้ายคลึงกันให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

ประมะ สตะเวทิน กล่าวว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel) (ประมะ สตะเวทิน, 2537)

ราตรี พัฒนรังสรรค์ กล่าวว่า การติดต่อสื่อสาร คือ กระบวนการถ่ายทอด หรือแลกเปลี่ยนความคิด ข้อมูล ข้อเท็จจริง หรือความรู้สึกซึ่งอาจเป็นรูปของคำ ตัวอักษร สัญลักษณ์ เรียกว่า ข่าวสาร บุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร ส่งไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง เรียก ผู้รับสาร โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นได้เข้าใจความหมายตามเจตนาที่ต้องการ และช่วยป้องกันความเข้าใจผิดระหว่างกันและกันอีกด้วย (ราตรี พัฒนรังสรรค์, 2542)

ดังนั้นการเผยแผ่ เป็นการทำให้ขยายออกไปโดยไม่ทิ้งหลักเดิม ของเดิมเป็นอย่างไรก็ขยายออกไปตามนั้นทุกประการ เช่นแผ่เชื้อ แผ่สาต ท่านผู้อ่านที่เคยแผ่เชื้อ ลองนึกภาพดู เมื่อแผ่เชื้อออกไป เชื้อผิวนั้นก็ขยายกว้างออกไป และที่ขยายออกไปก็เป็นเชื้อผิวนั้นนั่นเอง

พุทธวิธีใช้ภาษาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ในสมัยนั้น มีสิ่งที่น่าศึกษาคือการใช้ภาษาในการสื่อสาร การใช้วิธีกลมกลืนในภาษาท้องถิ่น การใช้จิตวิทยาต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงอารมณ์ความต้องการของผู้คน ตามระดับฐานะของคนที่ได้เป็นอย่างดีในสมัยนั้น ทำให้เป็นเช่นนั้นเหตุผลคือ 1) พระพุทธเจ้าเป็นเสมือนเจ้าลัทธิใหม่ จึงจำเป็นต้องใช้วิธีกลมกลืนไปกับพิธีเก่า ๆ ก่อน หรือใช้ภาษาวัฒนธรรมเดิม ๆ ไปด้วย เพราะการใช้ภาษาในการเผยแผ่คำสอนยังใหม่อยู่ จึงจำเป็นต้องอิงภาษาชาวบ้านที่ใช้ในยุคสมัยนั้น แต่พระองค์ก็ให้คำจำกัดความหมายแท้ๆ เอาไว้เฉพาะของพระองค์เอง เหมือนเป็นการยืมภาษามาใช้ ตัวอย่างเช่นคำว่า **พราหมณ์** ความหมายเดิมคือคนกววชที่ทำการพิธีกรรม ส่วนความหมายใหม่ของพระองค์คือ ผู้บริสุทธิ์จากกิเลสหรือเป็นพระอรหันต์ 2) การใช้ภาษาแบบเฉพาะง่าย ๆ ซึ่งเป็นการเลี่ยงการโจมตีจากลัทธิอื่น เพราะว่าการจ้องทำลายลัทธิใหม่ๆ นั้น คือ ลักษณะนิสัยของเจ้าลัทธิสมัยนั้น พระองค์จึงใช้ภาษาท้องถิ่น ไม่ได้บัญญัติภาษาตัวเอง เพื่อป้องกันเป็นจุดอ่อนในการโจมตีในแง่ภาษา การตีความ การใช้ถ้อยคำในการเผยแผ่คำสอน ถึงกระนั้น พระองค์ยังถูกโจมตีเรื่องนี้เช่นกัน 3) การเผยแผ่ธรรมสมัยนั้น มีการเดินทางไปยังถิ่นที่ต่างๆ ที่ห่างไกลออกไป ทำให้ต้องใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานในเผยแผ่ การจะยึดเอาภาษาใดภาษาหนึ่งนั้น จึงเหมือนเป็นการทำลายสังคมอยู่ พระองค์จึงไม่ใช้ภาษาใดเป็นการเฉพาะในการเผยแผ่ 4) พระองค์ใช้ภาษาธรรมดา คือ ภาษากาย ภาษาใจ ภาษาอารมณ์และภาษาธรรมะเป็นพื้นฐาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จะพบว่าพระองค์เสด็จไปที่ใดสามารถใช้อุปกรณ์นั้นๆ สอนสาวกได้ ดังนั้น จึงไม่มีภาษาสื่อกลางที่แน่นอน สิ่งใดอยู่ใกล้พระองค์ก็ใช้สิ่งนั้นเป็นสื่ออุปกรณ์การสอนด้วย จึงเป็นเรื่องแปลกกว่าเจ้าลัทธิอื่นๆ และเป็นเพราะพระปรีชาสามารถ พร้อมพระปฏิภาณของพระองค์เอง (5) พระองค์เป็นผู้รู้วาระจิตของบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี การที่จะสื่ออะไร พระองค์คำนึงถึงหลักจิตวิทยาต่างๆ สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ที่สังเกต มีพระเนตรที่คมและมีความละเอียดในเรื่องการใช้ภาษาใจหรือภาษาทางอารมณ์ของผู้ฟังอย่างมาก อย่างไรก็ตาม หากจะยึดเอาหลักการตามที่พระองค์ได้เทศนาสั่งสอนที่ประทานโอวาทแก่สาวกทั้งหลายในวันมาฆบูชาคงจะประมวลได้ดังนี้

1. พุทธวิธีที่เป็นอุดมการณ์

พุทธวิธีที่เป็นอุดมการณ์ที่ควรยึดในการสั่งสอน มี 4 อย่างคือ 1) ต้องมีความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ภายในและภายนอก 2) ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น 3) ต้องอยู่ในที่สงบสงัด ทางกาย วาจาและใจ 4) ต้องยึดเป้าหมาย คือ พระนิพพานเป็นที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2547)

ในสมัยก่อนพุทธกาลการเผยแผ่ความคิด ความเชื่อและคำสอนของเจ้าลัทธิต่างๆ จนมาถึงสมัยพุทธกาล ล้วนแต่มีการต่อสู้กันด้วยวาตะในลักษณะการข่มกันด้วยคำพูด การโต้แย้ง การหักล้างด้วยคำพูดในเชิงภาษา ปรัชญา การเสนอทางปฏิบัติ การกล่าวร้ายการให้ร้ายกัน ถึงขนาดขู่ทำร้ายกันก็มี เช่น พระพุทธเจ้าถูกศิษย์จากสำนักอื่นๆ หวังปลงพระชนม์ และทำให้พระองค์เสียหาย แม้แต่พวกชฎิลยังเคยคิดประทุษร้ายพระองค์ โดยอาราธนาให้ประทับที่โรงเรือนบูชาไฟ ซึ่งมีงูใหญ่อาศัยอยู่ แต่พระองค์สามารถปราบพยศคนเหล่านั้นได้ นั่นเพราะว่า พระองค์ทรงทราบว่า การแสดงออกในการตอบโต้มีแต่ทางเสียอย่างเดียวเนื่องจากว่าพระองค์เองเป็นผู้ใหม่ในการเผยแผ่ธรรมะ หากจะเทียบกับเจ้าลัทธิต่างๆ ที่ก่อตัวมานาน ย่อมเสียเปรียบเป็นแน่แท้

ดังนั้น สิ่งที่พระองค์ตระหนักดีคือ การวางกรอบ และการวางหลักการสอนเอาไว้เพื่อป้องกันความเสียหายแก่หลักธรรมคำสอนและเพื่อสาวกของพระองค์เอง ด้วยหลักการ 4 ข้อนั้นคือ เกราะป้องกันอย่างดี ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างทัศนะและแนวคิดรูปแบบใหม่ ที่ท้าทายให้ผู้สนใจใฝ่ทางหลุดพ้นในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี นี่คือการแก้ปัญหาของพระองค์อย่างชาญฉลาด นอกจากหลักที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีหลักการที่เน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคม

2. พุทธวิธีสื่อสารที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคม

พุทธวิธีสื่อสารที่สร้างความสัมพันธ์กับสังคมและการบริหารในทางพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสังคมมีมาอย่างยาวนาน ซึ่งความสัมพันธ์ในที่นี้มีทั้งรูปแบบองค์กรและสังคม ในขณะเดียวกันการสร้างความสัมพันธ์นั้นเน้นไปที่ตัวบุคคล ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 6 อย่างคือ 1) การอยู่ที่ใดก็ไม่กล่าวร้าย ไม่ให้ร้ายใคร 2) การอยู่ที่ใดก็ไม่ทำร้ายและเบียดเบียนใคร 3) ไม่ว่าจะทำอยู่ที่ใดก็ตามต้องมีความสำรวมระวังในปาติโมกข์ตลอด 4) การบริโภคอาหารก็ต้องรู้จักพอเพียงแก่ตนเอง 5) ไม่ว่าจะไปที่ใดที่นั่นควรเป็นที่สงบสงัดแก่ตัวเอง 5) ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองให้เกิดความสงบอยู่ตลอด (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นอกจากหลักการที่กล่าวแล้วนี้ พระองค์ยังมีได้วางเฉยในการปรับตัวของสาวกเช่นนั้น พระองค์ยังวางกรอบให้สาวกแสดงท่าทีต่อตัวเองอีก เพื่อปฏิบัติต่อคนอื่นและตัวเอง นี่คือหลักการในการแสดงความสัมพันธ์กับคนอื่น ซึ่งอยู่บนพื้นฐานในกรอบของตัวเอง เรียกว่า มีดีก่อนที่จะสอนคนอื่นได้ ซึ่งก็เป็นไปอย่างราบรื่นตามที่พระองค์วางกฎเหล่านี้เอาไว้ อย่างไรก็ตามจะพบว่าหลักการที่พระองค์วางไว้แล้วนั้น หากสาวกองค์ไหนละเมิด พระองค์ก็ทรงตำหนิ หรือลงโทษไว้ด้วยนั้นแสดงว่า พระองค์เน้นการสร้างแม่แบบที่ดีให้แก่ประชาชน ส่วนในเรื่องการปฏิบัติ หากสาวกองค์ใดมีวามะหรือหลงทางหรือท้อแท้ พระองค์ก็ชวนช่วยช่วยเหลือให้สาวกเหล่านั้น มีกำลังใจ เช่น พระวักลีที่มัวเมาแต่รูปร่างพระองค์ พระองค์ก็ทรงเตือน พระโมคคัลลานะขณะปฏิบัติธรรมเกิดนิเวศน์ (ง่วงนอน) ครบจำ พระองค์ก็ทรงหาอุบายแก้ จนสามารถบรรลุธรรมเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว หลักการที่พระองค์วางไว้กว้างๆ สำหรับสาวกที่จะออกไปเผยแผ่ธรรมะ มีใจความย่อๆ ใน 3 ประการ เนื่องจากว่า พระองค์มีได้จำกัดวิธีการเผยแผ่ธรรมะอย่างเคร่งครัดจนเกินไป แต่ให้สาวกพิจารณาในกรอบกว้างๆ ทั้งสามนี้

3. พุทธวิธีปฏิบัติ

พุทธวิธีปฏิบัติแบบกว้างๆ ในการกระทำมี 3 คือ 1. การไม่ทำบาปทั้งปวง 2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม 3. การทำจิตให้ผ่องแผ้ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นี่คือการกว้างๆ ที่พระองค์ประทานแก่สาวกที่เป็นพระอรหันต์ 1,250 องค์ ในวันมาฆบูชา เพราะสาวกเหล่านี้ ต้องเดินทางไปยังที่ต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระองค์ นี่แสดงให้เห็นว่า พระองค์มีได้จำกัดสิทธิในการเผยแผ่ธรรมะ ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งการเผยแผ่หรือการใช้วิธีการต่างๆ ในการสั่งสอนนั้น แต่ละองค์ตระหนักในหลักการกว้างๆ ข้างบนนี้

การใช้ภาษาในครั้งพุทธกาล พระองค์ใช้ภาษาในการสั่งสอนสาวกและประชาชนทั่วไป และการใช้ภาษาของพระองค์เป็นการใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้การใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะจึงนิยมนำมาเป็นแบบแผนหรือ เป็นบรรทัดฐานในการเผยแผ่ธรรมะ การใช้ภาษาท้องถิ่นนี้เองบางครั้งก็เป็นปัญหาสำหรับคนท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้นปัญหาเหล่านี้จึงเป็นประเด็นที่จะต้องค้นคว้าหาคำตอบคือ พระพุทธองค์ทรงรู้ภาษาต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างไร หรือใช้ภาษาของคนต่างๆ ได้อย่างไร พระองค์ใช้ภาษาใด เป็นภาษากลางในการถ่ายทอดธรรมะให้คนฟังเข้าใจ เพราะในสมัยนั้น เชื่อว่าแต่ละเผ่า แต่ละแคว้นคงใช้ภาษาต่างกัน พระพุทธเจ้ามิได้ใช้ภาษามคธในการเผยแผ่ธรรมะภาษาเดียว เหตุผลคือ “ (1) ในสมัยนั้น แคว้นต่าง ๆ มีภาษาเป็นของตัวเอง คงไม่เข้าใจภาษาอื่น ๆ มากนัก (2) ก่อนพระองค์จะออกผนวช ได้ศึกษาศิลปวิทยาการมากมาย จึง

เป็นไปได้ว่า พระองค์ย่อมรู้และเข้าใจภาษาอื่นได้โดยไม่ต้องสงสัย” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2513) นั่นก็เพราะว่า ประเทศอินเดียในสมัยนั้น มีภาษาใช้มากมาย กรณากุศลสย กล่าว่า อินเดียมีภาษาที่ใช้กันอยู่เป็นทางการ 15 ภาษา แต่ละภาษามีอักษรเป็นของตัวเองซึ่งส่วนมากมาจากอักษรเทวนาครี (กรณากุศลสย, 2544) ใน 15 ภาษานี้ ท่านยังได้กล่าวว่า ทั้งหมดมีอยู่ 2 ตระกูลใหญ่ๆ คือ อินเดีย-อารยะ(Indo-Aryan) และทราวีย (Dravidian) นอกจากสอง ตระกูลนี้แล้ว ยังมีอีกสองตระกูล คือ จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) และ นิซาต (Nisad) ภาษาที่พูดกันมีสี่ตระกูลใหญ่ๆ เหล่านี้ ต่างก็อยู่คนละแคว้น คนละทิศ อินเดีย-อารยะอยู่ ภาคเหนือ ตะวันตกเฉียงเหนือ ตะวันตก ภาคกลาง ภาคตะวันออก ทราวีย อยู่ทางภาคใต้ จีน-ทิเบต อยู่ในเทือกเขาหิมาลัย ที่ติดเขตประเทศเนปาล ภูฐาน และชายแดนพม่า ส่วนตระกูลนิซาต อยู่กระจัดกระจายตาม ป่าเขาลำเนาไพร (กรณากุศลสย, 2544)

ดังนั้น เป็นไปได้ว่าภาษาแต่ละแคว้นมีความแตกต่างกัน อุปนิสัย ความเชื่อ ความคิดวัฒนธรรมย่อมแตกต่างกันไปด้วย การที่พระองค์จะเจาะจงในการใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งนั้น คงลำบากในการใช้ภาษา เพราะพระพุทธศาสนาตอนนั้นเป็นเพียงลัทธิใหม่ เป็นศาสนาน้องใหม่ จึงเป็นไปได้ที่พระองค์จะวางหลักการในเผยแผ่ธรรมเอาไว้แบบกว้างๆ และวางท่าทีที่ไม่เป็นปรปักษ์กับลัทธิใดลัทธิหนึ่งพบว่าหลักการในการสร้างสัมพันธภาพที่ว่า การไม่พูดร้าย การไม่กล่าวร้าย นั่นคือวิธีการที่ลดแรงกระทบกระทั่งได้มากที่สุด เกี่ยวกับการใช้ภาษาสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมในสมัยนั้น ส่วนลัทธิท่าทีที่พระองค์ใช้สอนหรือเผยแผ่ธรรมะนั้น มีลักษณะพิเศษกว่าสาวก เพราะพระองค์เป็นผู้ชี้ชัด แจ่มแจ้งในธรรม เป็นที่ยุติปัญหาข้อขัดแย้งทั้งหมด ชักนำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจอย่างมีเหตุผลและยังปลุกเร้าใจให้เกิดความอยากรู้ อยากเห็น บางทีก็เหมือนให้กำลังใจไปด้วย กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า ดำเนินไปในกรอบของสังคัมพราหมณ์ แต่ได้เสนอแนวคิดใหม่ ความหมายและเนื้อหาแบบใหม่ โดยอาศัยภาษาเป็นสื่อในการหักเหคำสอน ส่วนหลักการที่สอนสาวก เพื่อให้สาวกไปเผยแผ่ธรรมะยังที่ต่างๆ พระองค์ได้วางหลักเอาไว้อย่างชัดเจนคือ อุดมการณ์ และหลักการ ทั้งนี้เพื่อให้พหุชนเข้าใจรูปแบบคำสอนใหม่ และยอมรับในภาษาใหม่ด้วย

พุทธวิธีการใช้ภาษาการสื่อสารในพระพุทธศาสนา

ภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผยแผ่ธรรมะ คือ ภาษามคธ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2513) แต่บางส่วนยังสงสัยว่าจริงหรือไม่ ภาษามคธหรือเรียกอีกอย่างว่า ภาษาบาลี โดยเฉพาะฝ่ายเถรวาทได้ยึดภาษานี้เป็นหลักในการศึกษาคำว่าพระพุทธพจน์ เพราะเชื่อว่า น่าเชื่อถือที่สุด นอกจากนั้น ยังมีภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาพวกพราหมณ์ที่มีอิทธิพลอยู่ในยุคนั้น จากข้อความก่อนหน้านี้ คงพอทราบเหตุผลได้ว่า พระพุทธเจ้ามิได้เจาะจงว่า จะใช้ภาษาใดในการเผยแผ่ธรรมะ ส่วนการใช้ภาษามคธ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สันสกฤตและภาษาบาลีนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งในแคว้นบางแคว้นที่ใช้เป็นภาษาพูดกัน พระพุทธเจ้าเป็นที่รู้จักกันกว้างไกล การที่พระองค์เสด็จไปที่ใด พระองค์ทรงใช้ภาษาพื้นเมืองเหล่านั้น ในการสื่อสาร แต่อย่างไรก็ตาม ยังเป็นปัญหาว่า พระพุทธเจ้าเน้นการใช้ภาษาอะไรกันแน่ในการเผยแผ่ธรรมะ แม้จะมีสาวกหรือผู้คนต่างแคว้น ต่างถิ่นมาเลื่อมใสจนยอมรับเป็นสาวกของพระองค์ก็ตาม สาวกเหล่านี้ อาจจะเป็นตัวแทนในการนำเอาภาษาดั้งเดิมของตนไปเผยแผ่ศาสนาด้วย แต่ถึงกระนั้น ก็ยังต้องการภาษาที่เป็นมาตรฐาน เพื่อเป็นเอกภาพในหลักการสอน นั่นคือพระพุทธเจ้าตรัสเป็นภาษาใด เมื่อสาวกนำไปถ่ายทอด จะต้องแปลงเป็นภาษาอื่นหรือไม่ ความผิดเพี้ยน ความคลาดเคลื่อนอาจเกิดขึ้นหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ สาวกในสมัยนั้น จึงตระหนักดีว่าการที่ตนเองจะเลื่อมใสแสดงธรรมเอง ก็อาจเกิดความผิดเพี้ยนในพุทธประสงค์ของพระองค์ จึงตัดสินใจพาบุคคลที่เลื่อมใส ไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลถามปัญหา จะได้ฟังด้วยหู ดูด้วยตาของตนเองดีกว่า

อนึ่ง สาวกบางองค์อาจจะไม่ถนัดในการใช้ภาษาในท้องถิ่นที่จรจาริกไป เลยไม่กล้าพูด ไม่กล้าแสดงธรรมมากนัก จึงกล่าวเพียงย่อๆ หรือแค่หัวใจธรรมเท่านั้น เช่น พระอัสสชิ ในขณะที่ออกบิณฑบาตอุปติสสบุตรปริพาชก ซึ่งเป็นศิษย์ของอาจารย์สญชัยปริพาชก เห็นท่านอัสสชิแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงติดตามท่านไปเพื่อฟังธรรม ท่านอุปติสสปริพาชกขอร้องให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง แต่พระอัสสชิปฏิเสธ อุปติสสจึงขอร้องให้แสดงธรรมเพียงย่อๆ สั้นๆ ท่านจึงกล่าวเพียงสั้นๆ ว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และย่อมดับไปเพราะเหตุนั้น (แสง จันทรงาม, 2540) เพียงแค่นี้ ทำให้อุปติสสปริพาชกเกิดดวงตาเห็นธรรม นี่แสดงให้เห็นว่า พระธรรมคำสอนของพระองค์ใช้ภาษาที่เข้มข้นสั้นๆ แต่มีความกระชับกินใจ ได้ความหมายอย่างลึกซึ้ง แม้สาวกเองยังไม่กล้าขยายเนื้อความออกไปให้พิสดาร

อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาในการสื่อสารเฉพาะกลุ่มคน ที่มีภาษาเดียวกันนั้น ย่อมเป็นรากฐานในการเข้าใจในภาษาของตนได้ ในสมัยพุทธกาล อาจจะมีภาษาที่อยู่ในตระกูลเดียวกันมากมาย ที่ใช้ในการสื่อสารธรรมกัน อย่างเช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลีหรือภาษามคร ที่ชาวมคธสื่อสารกันอยู่ เป็นที่น่าสังเกตอยู่ว่าทำไมคนสมัยนั้น ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า จึงสะดวกในเนื้อหาธรรมะหรือสะดวกในคำสอนของพระองค์ แม้แต่สาวกบางองค์ยังสามารถใช้ภาษาอย่างกลมกลืนกับเนื้อหาคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง นั้นแสดงให้เห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่ใช้ภาษาที่เป็นจริง ไม่ใช่ภาษาฟุ่มเฟือย ใช้ภาษาเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ใช้ภาษานำพาไปสู่การดับทุกข์ แก่ปัญหาได้นั่นเอง ในขณะที่ลัทธิอื่นๆ ล้วนแต่ใช้ภาษาที่เข้าใจยาก ลึกลับ วกวน ซับซ้อนเชิงปรัชญา ภาษาของพระพุทธองค์จึงเหมาะแก่ผู้แสวงหาความจริง ได้สาระแก่นแท้ของการหลุดพ้น ภาษาและเนื้อหาธรรมจึงเกลิยวเข้าด้วยกันอย่างสนิท เวลาสื่อออกมาจึงไม่มีอะไรแอบแฝงซ่อนเร้นเรียกว่าปาก (ภาษา) กับใจ (เนื้อหาธรรม) ตรงกันนั่นเอง ผู้ฟังจึงสามารถจับเอาเนื้อหาธรรมะความจริงนั้นได้เร็ว อนึ่ง การที่พระพุทธเจ้าใช้ภาษามคร อาจเป็นไปได้ว่า แคว้นมคธมีภาษาของตนเองอยู่แล้วและแคว้นนี้เป็นแคว้นที่มีอำนาจในการปกครองด้วย

ดังนั้น ภาษาบาลีจึงเชื่อว่า มีที่มาจากภาษามาคธี นอกจากนี้ ภาษาบาลี ยังมีส่วนที่เหมือนกับภาษาปรากฤตอยู่มากทีเดียว ส่วนภาษาบาลีมีส่วนเกี่ยวข้องกับภาษามครนั้น ท่านกล่าวว่าเพราะมาจากภาษาไวทีกะแห่งเดียวกัน แต่แตกต่างกันเล็กน้อยคือ ภาษาสันสกฤต ส่วนมากเป็นภาษาที่พวกพราหมณ์ใช้กัน ส่วนภาษาปรากฤตคนสามัญใช้กันเพราะไม่ยาก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาในพุทธกาล เกิดในท่ามกลางของภาษาต่าง ๆ มากมาย โดยแต่ละแคว้นมีภาษาของตนเอง ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้จึงไม่อาจจะใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นหลัก ดังที่พระองค์เองไม่อนุญาตให้ยืนยันตามภาษาพุทธพจน์ แต่ให้ใช้ตามภาษาท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับปราชญ์ผู้รู้ในศาสนาท่านหนึ่ง คือ เสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวในประเด็นนี้ว่า ในสมัยพุทธกาล มีภาษามากมายส่วนที่พระองค์ใช้ภาษามคร เพราะมีเหตุผล 2 ประการคือ (1) ภาษามครเป็นภาษาชาวบ้านไม่ยากบางที่เรียกภาษานี้ว่าตันติภาษา แปลว่า ภาษาที่มีแบบแผน คือ มีระบบเป็นไวยากรณ์ มีระเบียบมากขึ้น (2) ส่วนที่พระองค์ใช้ภาษาสันสกฤตด้วย เพราะเป็นภาษานักบวช นักเผยแผ่ เป็นภาษาชั้นสูง พวกพราหมณ์เองจึงภูมิใจในภาษาของตนเอง และมีแนวโน้มเหยียดภาษาชาวบ้าน (ภาษามคร) ด้วย มาในยุคพระพุทธเจ้า พระองค์จึงยึดเอาภาษาธรรมดาหรือภาษาชาวบ้าน ขึ้นมาเป็นภาษาในการสื่อสาร ภาษามครจึงได้รับการฟื้นฟูอีกที เพื่อเผยแผ่ศาสนากับทุกคนทุกชั้น ไม่มีวรรณะ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2513) เมื่อกล่าวโดยสรุปพระองค์ใช้ภาษาในลักษณะ 2 ประการคือ

1. การใช้ภาษาแบบทางการ (Formal Language) ภาษาที่พบคือ ภาษาที่เป็นคำเดิมหรือภาษาที่พวกพราหมณ์ใช้กันอยู่ พระองค์ไม่ได้ปฏิเสธแต่อย่างใด เมื่อพวกพราหมณ์นำมากล่าวหรือสนทนาธรรมด้วยภาษาชั้นสูง (สันสกฤต) พระองค์ทรงใช้ด้วย แต่จะให้ความหมายใหม่ ตามที่พระองค์สอน โดยมุ่งเน้นที่ความหมายแบบตรงไปตรงมา ได้สาระ ได้ความจริงตามกฎของธรรม เช่น คำว่า อริยะ ความหมายเดิมคือ ลูกของพระพรหม เพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ผู้ประเสริฐ ส่วนความหมายใหม่ของพระพุทธเจ้าคือ ความจริงจาก

ชีวิตที่สะท้อนถึงความจริงที่เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครกำหนด แต่เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ เรียกว่า **อริยสัจ** ดังนั้น จะพบว่าความหมายของภาษาทางการ (เดิม) กับความหมายใหม่จึงเกิดขึ้นพร้อมกัน

2. การใช้ภาษาเชิงเนื้อหา (Material Language) เป็นภาษาที่เปลี่ยนแปลงตามกาลหมายความว่า ไม่ใช่ภาษาตายตัว เป็นภาษาที่ขึ้นอยู่กับผู้พูดเป็นหลัก และสามารถเปลี่ยนความหมายตามอารมณ์คนพูดได้ ด้วย ในพุทธพจน์ของพระองค์มีมากมาย เช่น พระองค์ตรัสกับโจรองคูลิมาลว่า เราหยุดแล้ว แต่ท่านยังไม่หยุด ซึ่งสร้างความสงสัยอย่างมากกับโจรองคูลิมาลจึงแย้งพระองค์ว่า สมณะมีวาจาเท็จ ท่านก้าวเดินไปอยู่ไยตรัสว่า ท่านหยุด พระองค์จึงตรัสแก่โจรองคูลิมาล ถึงความหมายที่แท้จริงว่า เราหยุดจากการทำชั่ว แต่ท่าน (โจร) ยังไม่หยุด ยังคิดจะทำอีก ลักษณะเช่นนี้ นักปรัชญาคนหนึ่งชื่อ วิทกิตสไตน์กล่าวถึงภาษาว่า เหมือนเป็นภาษาแบบเล่นเกม คือ ผู้ฟังอาจจะไม่รู้ว่าคุณพูดหมายถึงอะไร เพราะเนื้อหาจริง ๆ มีได้อยู่ที่ตัวภาษา แต่อยู่ที่เนื้อหา วัฒนธรรมของภาษา จึงเป็นภาษาเชิงประหวัด ความจริงอยู่ที่คนพูด นอกจากนี้ ความหมายอาจจะเปลี่ยนตามกาล (Time) และเทศะ (Space) ด้วย (สนธิ ศรีสำแดง, 2534) เช่น ภาษาชาวเมือง ภาษาชาวชนบท ให้ถือตามถิ่นนั้นๆ

เพราะฉะนั้น ภาษาที่พระองค์ใช้ในการสื่อสารจึงน่าจะประกอบด้วย ภาษาท้องถิ่น(ชาวบ้าน) และ ภาษาชาวเมือง (ทางการ) หากกล่าวโดยเจาะจงภาษาคือ ภาษาปรากฏ ภาษาмаครและภาษาสันสกฤต เป็นต้น

1. ภาษาดั้งเดิม

พระพุทธศาสนาเกิดในท่ามกลางลัทธิต่าง ๆ โดยมีศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูเป็นศาสนาหลักในการเผยแผ่คำสอนอยู่ต่อนั้นตั้งนั้นกิจกรรมต่างๆ ที่พระพุทธศาสนาประกอบขึ้นมานั้น ล้วนแต่อาศัยรากฐานทางวัฒนธรรมของพราหมณ์ โดยเฉพาะภาษาในการถ่ายทอดสาระเนื้อหาหลักธรรม ความจริงที่พระพุทธเจ้าประกาศ ส่วนหนึ่ง ได้นำเอาคำศัพท์ต่างๆ มาจากพราหมณ์ แล้วนำมาปรับวรรตเป็นของพระองค์เอง ในเนื้อหาเฉพาะชาวพุทธ ภาษาในสมัยนั้น คือสันสกฤตและภาษามครหรือภาษาบาลี รากฐานจากความเชื่อเรื่องภาษาเกิดมานานแล้ว โดยเฉพาะภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่พราหมณ์เชื่อว่า คือ วาจาของพระเจ้าโดยตรง ไม่ใช่คำพูดหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ต่อมาจึงเรียกภาษานั้นว่า “พระเวท” แปลว่า การท่องจำ (เพื่อให้เกิดความรู้) ไม่มีการจดหรือบันทึกเป็นอักษรเด็ดขาด เพราะชาวพราหมณ์ให้ความสำคัญภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน เหตุผลที่ใช้วิธีการพูดหรือท่องจำ คือ ภาษานี้เป็นวาจาที่เกิดมาจากเสียงหรือลมหายใจของพระเจ้า คือพระพรหมนั่นเอง การท่องจึงเป็นการเผยความจริงเกี่ยวกับพรหม การทำให้บรรลุถึงการดับทุกข์ (สมถิติ วิศทเวทย์, 2546) แสดงว่าพระองค์มิได้ให้สาวกนำเอาภาษาที่พระองค์ตรัสไปถ่ายทอดทีเดียว แต่ให้แปลเป็นภาษาของท้องถิ่นนั้นได้ แต่ทุกวันนี้ ยังเป็นปัญหาอยู่ว่า พระพุทธเจ้าใช้ภาษาใดสื่อสารกันแน่ระหว่างภาษาปรากฤต สันสกฤตและภาษามครหรือภาษาบาลี เพราะพระองค์ใช้วิธีการสอนที่แตกต่างกันหลายแบบ เช่น แบบปฏิรูป แบบปฏิบัติ และแบบที่ตั้งคำสอนขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะเป็น ศัพท์ ความหมายและพิธีกรรม ที่พระองค์เลือกเอาภาษาบาลีหรือภาษามคร เพราะว่าภาษาสันสกฤตนั้นเป็นภาษาชั้นสูง ที่พราหมณ์ใช้สื่อสารกัน ส่วนภาษาบาลีเป็นภาษาที่คนสามัญชนพูดกัน แม้แต่พระองค์เองไม่อนุญาตให้สาวกนำพุทธวาจาไปพูดกับภาษาอื่น แต่ทรงอนุญาตให้ต่างคนต่างศึกษาเป็นการเฉพาะที่ตนเองถนัดได้ในภาษาของตนเอง นั้นหมายความว่า พระองค์ไม่ยึดติดที่ภาษา แต่เน้นที่เนื้อหาธรรมะมากกว่า (วคิน อินทสระ, 2535)

สรุปได้ว่า การใช้ภาษาในการสื่อสารดั้งเดิมเป็นภาษามาคธี (ภาษามคร) ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น จึงเห็นได้ว่าการใช้ภาษาท้องถิ่น จึงเป็นการเลือกภาษาที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชนนั้นๆ ภาษาจึงเป็นส่วนสำคัญในการใช้เผยแผ่ธรรมะหรือเป็นหลักที่สำคัญในการสื่อสาร การสื่อสารจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับการใช้ภาษานั้นเอง

2. พุทธวิธีในการแก้ปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา

การแก้ปัญหาของพระองค์มีมากมายหลายอย่าง ตั้งแต่เฉพาะหน้า กาลเวลาในอนาคตปัญหาเฉพาะหน้าพระองค์จะตรัสตอบเองด้วยลีลาการสอนที่แตกต่างกัน ไม่ว่า ประชาชน พระสาวก พราหมณ์ พระราชา เทวดา พระพรหม ล้วนแต่ใช้ลีลาการสอนที่แยบยล แยกคายตามจริตตามพื้นเพนิสัยนั้นๆ (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การแก้ปัญหาของพระองค์ มีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น การตอบโต้ การซักถาม การดำหนิ การชี้แจง ทุกแห่งที่พระองค์เสด็จไป ย่อมเป็นอุปกรณ์ในการแก้ปัญหาด้วย และเป็นการแก้ปัญหาทั้งเฉพาะหน้า และเป็นการปัญหาระยะยาวอีกอย่างคือ การวางหลักการเอาไว้ให้สาวก ได้ปฏิบัติตาม เช่น โอวาท ๓ ข้อ หลักอริยสัจ ๔ การตอบปัญหา การแก้ปัญหานี้ พระองค์เกือบไม่มีเวลาพักเลย ในหนึ่งวัน พระองค์จะคอยแก้ปัญหาให้เวไนยสัตว์เสมอ ตั้งแต่เช้าตรู่ สาย บ่าย เย็น เที่ยงคืน ล้วนแต่เป็นเวลาทีที่พระองค์คอยแก้ปัญหาทั้งสิ้นการแก้ปัญหา จึงเป็นงานเผยแผ่ธรรมะไปด้วย นอกจากนี้ พระองค์ยังต้องมาคอยแก้ พฤติกรรมของสาวกที่ประพฤติดิพพะธรรมวินัยอีก หลายครั้งที่แก้บรรพชิตธรรมะแก่พราหมณ์ทั้งหลาย เพื่อปราบพยศเจ้าลัทธิต่างๆ จึงทำให้เจ้าลัทธิเหล่านั้น เกิดความอับอายและเสียความเชื่อถือ ด้วยเหตุนี้เอง จึงเกิดการทำร้าย และจ้องทำลายคำสอน แม้แต่พระวรกาย แต่พระองค์สามารถแก้ปัญหานี้ได้ ศัตรูของพระองค์มีสองทางคือ ทางใน คือพวกมารทั้งหลายเช่น กิเลสมาร ชนธมาร มัจจุราชมาร และทางนอกเช่น เจ้าลัทธิต่างๆ หรือแม้แต่สาวกพระองค์คือ พระเทวทัตสิ่งที่พระองค์ใช้การตอบโต้ในการแก้ปัญหาคือ การใช้ปัญญา กอปรภาษา อย่างสุขุมลุ่มลึก อดทนกล่าวเรื่องจริง และอิงพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้เท่านั้น ครั้งหนึ่งมีคนดำ พระอนนท์ทูลว่า ทำไมพระองค์ไม่เสด็จหนีพวกที่ดำ พระองค์ถามว่า หากมีคนมาดำอีกจะทำอย่างไร อีกกรณีหนึ่งภรรยาของพราหมณ์คนหนึ่ง กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าบ่อยๆ สามิเกิดความรำคาญ จึงคิดอยากไปประวาทะกับพระองค์ พอไปถึงก็ทูลถามพระองค์ว่า ข้าอะไรเสียได้จึงจะอยู่เป็นสุขพระพุทธเจ้าตรัสว่า ข้าความโกรธ จะเป็นสุข (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จนกลายเป็นคำสอนที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน โดยผ่านทางพระไตรปิฎก ถึงกระนั้น พระสงฆ์ยังต้องเผยแผ่แก้ปัญหารธรรมอยู่เสมอ

ดังนั้นจึงเป็นการแก้ปัญหาพฤติกรรมตามจริต การอบรมจิตใจ ฝึกจิตให้สงบ ระวังกิเลสให้เบาบางลง เข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่พระองค์ทรงสอน เช่น อริยสัจ 4 เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ดังที่พระธรรมปิฎกกล่าวถึงการแก้ปัญหาของพระองค์มี 3 ลักษณะคือ

1. แก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อนเช่น พฤติกรรมของตัวเอง แก้ตามจริตของตน เรียกว่าแก้ปัญหาขั้นต้น (ศีล)
2. การพยายามปรามจิตโดยการอบรมจิตใจ ฝึกจิตให้สงบ ระวังกิเลสให้เบาบางลงเรียกว่า การแก้ปัญหาในระดับชั้นกลาง (สมาธิ)
3. การเข้าใจระบบธรรมชาติ อย่างที่มันเป็น เข้าใจในหลักที่พระองค์ทรงสอนเพื่อให้แจ้งในหลักคำสอนเช่น อริยสัจ 4 การแก้ปัญหาเช่นนี้ เรียกว่า ระดับขั้นสูงสุด (ปัญญา) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

องค์ความรู้ใหม่

การสื่อสารหรือเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของ
พระพุทธเจ้า

วิธีใช้ภาษาในการสื่อสารหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระพุทธเจ้า

1. การใช้ภาษาแบบทางการ คือ ภาษาที่พวกพราหมณ์สื่อสารกันสมัยนั้น แต่พระองค์จะให้ความหมายใหม่ โดยมุ่งเน้นความหมายแบบความจริงตามกฎของธรรม (2) การใช้ภาษาเชิงเนื้อหา เป็นภาษาที่เปลี่ยนแปลงตามบริบท ขึ้นอยู่กับผู้พูดเป็นหลักว่าจะสื่อสารอย่างไรให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ

สรุป

การใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า สามารถสรุปได้ 2 ประเภท ดังนี้ (1) **การใช้ภาษาแบบทางการ** (Formal Language) ภาษาที่พบคือ ภาษาที่เป็นคำเดิมหรือภาษาที่พวกพราหมณ์ใช้กันอยู่ แต่จะให้ความหมายใหม่ตามที่พระองค์สอน โดยมุ่งเน้นที่ความหมายแบบตรงไปตรงมา ได้สาระ ได้ความจริงตามกฎของธรรม เช่น คำว่า **อริยะ** ความหมายเดิมคือ ลูกของพระพรหม ซึ่งหมายถึงผู้บริสุทธิ์ ผู้ประเสริฐ ส่วนความหมายใหม่คือความจริงของชีวิต ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครกำหนด เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ ประเสริฐเพราะหมดจากความทุกข์ทั้งหลาย (2) **การใช้ภาษาเชิงเนื้อหา** (Material Language) เป็นภาษาที่เปลี่ยนแปลงตามกาล ไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับผู้พูดเป็นหลัก เช่น พระองค์ตรัสกับโจรองคูลิมาลว่า “เราหยุดแล้ว แต่ท่านยังไม่หยุด” ซึ่งมีความหมายที่แท้จริงว่า “เราหยุดจากการทำชั่ว แต่ท่านยังไม่หยุด ยังคิดจะฆ่าอีก” เสน่ห์ของภาษาประเภทนี้คือทำให้ผู้ฟังเกิดความสงสัย ตีความ และสื่อสารตอบ ซึ่งอาจเข้าใจไม่ตรงกับผู้สื่อก่อนที่จะได้คำตอบที่ถูกต้องตามความหมายหรือความต้องการของผู้สื่อ ผลที่ได้จากการใช้ภาษาสื่อสารของพระพุทธเจ้าคือทำให้ผู้ฟังธรรมเกิดความสนใจ ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นที่พึงของชีวิต และปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์หรือได้รับความสุขในการดำเนินชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กรุณา กุศลาสัย. (2544). อินเดียนทวีปที่น่าทึ่ง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดือน คำดี. (2545). ศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). ภาษาคน ภาษาธรรม เรามา “กิน” เวลาถิ่นเกิด. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2547). จาริกบุญ จาริกธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.
- _____. (2556). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 8. พิมพ์สวย จำกัด.
- ประมะ สตะเวทิน. (2537). การสื่อสารมวลชน กระบวนการและทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- ราตรี พัฒนรังสรรค์. (2542). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏจันทรเกษม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2535). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2513). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ.
- แสง จันทรงาม. (2540). วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- สนิท ศรีสำแดง. (2534). พระพุทธศาสนากับหลักการศึกษ ภาคทฤษฎี ความรู้. กรุงเทพมหานคร: นีลนารการพิมพ์.
- สมฤดี วิศทเวทย์. (2546). ภาษากับความจริงในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารพุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 10(1), 6-108.